

JOAN MARTÍNEZ-ALIER

DEMÀ SERÀ UN ALTRE DIA

UNA VIDA FENT
ECONOMIA ECOLÒGICA
I ECOLOGIA POLÍTICA

Icaria ♣ Antrazyt
ECOLOGIA

Aquest llibre ha estat editat en paper 100% Amic dels boscos, provinent de boscos sostenibles i amb un procés de producció de TCF (Total Chlorin Free), per a col·laborar amb una gestió dels boscos respectuosa amb el medi ambient i econòmicament sostenible.

Disseny de la coberta: Noemí Giner
Fotografia de la coberta: Aaron Burden

© Joan Martínez-Alier

Correcció i edició de Mònica Bertran

© D'aquesta edició:
Icaria editorial, s. a.
Bailèn, 5 - planta 5
08010 Barcelona
www.icariaeditorial.com

Primera edició: octubre de 2019

ISBN: 978-84-9888-934-5
Dipòsit legal: B 23136-2019

Fotocomposició: Maribel Crusat

Imprès a ULZAMA (Navarra)

Printed in Spain. Imprès a Espanya. Prohibida la reproducció total o parcial.

ÍNDEX

Índex d'acrònims 9

Prefaci 13

Introducció: qui soc i què penso 17

Els Andes, on comencen aquestes memòries 19

Una vida en tres parts 22

I. Començant pel final. L'any gloriós de 2017. Entre Sud-amèrica i la Xina 25

El moviment global de justícia ambiental i l'EJAtlas 25

A Amèrica: de São Paulo a Boston 31

A la Xina: *flag follows trade* 35

A Sevilla: cal un Prebisch ecològic 40

L'extractivisme a Sud-amèrica: causes i conseqüències 42

Violència antiecològica 46

El deute ecològic i la *Laudato si* 49

Les ciències socials ambientals: a la PUCP a Lima amb l'Antropocè 51

Records de la ISEE el 1990 i de l'Agència Ambiental Europea, 2000-2008 56

Pràctiques d'història ambiental: arrestat el 12 d'octubre del 1992 per protestar contra les celebracions del Cinquè Centenari 59

L'ICTA-UAB 61

II. Una entrevista fa setze anys, amb mitja feina feta 65

III. Espanya sense justícia transicional, quaranta anys enrere 75

Cuadernos de Ruedo ibérico 79

La petició d'amnistia és una forma de col·laborar amb el règim 81

Mañana de ayer 83

La Transició a Andalusia 85

La putrefacció de les universitats catalanes i la transició postfranquista 86

Fer front al passat 88

IV. La república catalana del 2017: un desafiament al règim del 1978 91

Preludi. Espanya es desintegra 93

Primera ronda. Assaig general del referèndum per la independència a Catalunya 94

	Doble poder a Catalunya el 2017	95
	Quarta ronda per la independència a Catalunya	97
	Resposta separatista a Rosa Guevara	99
	La <i>satyagraha</i> del primer d'octubre	104
V.	L'editorial Ruedo Ibérico, a contracorrent	107
	La UIMP i Jaume de Borbó, agost del 2002	107
	Ruedo ibérico i la transició excloent	114
	Pepe Martínez i la llibreria de la rue Latran	118
	Aquest és el teu país	120
	Ruedo ibérico a Espanya	121
	Memòria històrica	124
	Memòries tràgiques relacionades amb ETA	126
	Josep Fontana i Ernest Lluch	128
VI.	Infància i joventut	129
	Nostàlgia de l'Ebre	129
	Els escolapis de Sarrià	132
	La Universitat de Barcelona, 1956-61: amics dels llibres i amics del bridge	134
	Tornem a l'Ebre: represes, nuclears, molins de vent, incendis forestals, contaminació i invasions biològiques	138
VII.	L'economia no és circular, és entròpica. Entrevista a la revista <i>Development and Change</i>	143
VIII.	Una entrevista de «setciències»	163
	La globalització	166
	El passat	173
	El present	176
IX.	Avaluació ecològica i econòmica: Conferència «Metabolisme Industrial», Maastricht, 1990	181
	La percepció ambiental i la política	183
	L'escalfament global: externalitat invalorable	184
	La dubtosa economia de l'energia nuclear	185
	L'energia i l'economia: una perspectiva històrica	186
	L'economia de rapinya o <i>Raubwirtschaft</i>	189
	El creixement de l'ecosocialisme	190
	L'ecologia i el debat sobre el càlcul econòmic en economies socialistes	192
	Béns posicionals i fordisme a la perifèria	195
	Els límits de la racionalitat ecològica	196
	Una conclusió política	198
	Un grau universitari en ecologia humana i gestió ambiental	200

- X. Com vaig arribar a l'ecologisme i a l'economia ecològica: explicat per a tothom 203
Abans del 68, l'any de Stanford 203
Verena Stolcke 205
Becari a St. Antony's College, Oxford 206
Energia i agricultura: una recerca en busca de clients socials 213
El Club de Roma: quarantè aniversari 215
Podolinsky i Georgescu-Roegen 216
Primer llibre amb el títol *Economia ecològica* 220
A Berlín el 1980 224
Dragan, Demetrescu i la EABS 224
James O'Connor (1930-2017) i la revista *Ecologia Política* 226
L'ecologisme català i els partits verds 228
Varsòvia 230
- XI. L'Escola de Barcelona d'ecologia política, decreixement i justícia ambiental 233
Decreixement sostenible a París l'abril 2008 i els moviments de justícia ambiental 233
Malthusianisme i decreixement 244
Neomalthusianisme feminista 245
Barcelona i el moviment pel decreixement sostenible 248
Sicco Mansholt: creixement sota zero 250
El decreixement als parlaments 252
1994: «50 años bastan» contra el BM i l'FMI a Madrid amb Ramón Fernández Durán 253
- XII. L'Índia amb els meus ulls i els de Ramachandra Guha 255
Introducció: Trenta anys de viatges a l'Índia 256
El congrés de la International Society for Ecological Economics a Delhi el 2006 260
Odisha: Kashipur, Kalinganagar, Lanjigargh 262
Ramachandra Guha i *The Unquiet Woods* 267
Un enfocament comparatiu de la història socioambiental 268
L'economia dels boscos 271
Anàlisi dels discursos 272
L'ecologisme dels pobres al Sud i el moviment de justícia ambiental dels Estats Units 275
L'Índia un altre cop: una setmana a Nova Delhi l'abril del 2018 276
- XIII. «Fricassé de còndor». Tornem als Andes: entrevistes a Perú i Equador 281
Agroecologia i altres temes: Tambogrande, Perú, juliol 2004, Rafel Ojeda, revista *Qué hacer?* 281
De l'economia a l'ecologia passant pels Andes, Quito, juny 2008, Max Saint-Upéry, revista *Mouvements* 294

XIV. L'ecologisme popular a Sud-amèrica	309
Història ambiental dels Andes	309
Los huacchilleros del Perú	315
A Equador el 2007: el Yasuní ITT	318
Leonardo Boff i l'ecoteologia de l'alliberament	324
Acción Ecológica i les meves ecologistes més estimades	326
La campanya del Deute Ecològic des del 1997 fins avui mateix	334
Un feliç viatge a Praga	341
Resum final: curta entrevista sobre biopirateria i deute ecològic	345
Els conflictes ambientals i els boicots de la premsa espanyola	348
Creixents conflictes ambientals en el món d'avui	350
La política com a teatre	354
Epíleg	357
Una entrevista amb Marta Molina a Barcelona	357
Referències	371
Índex Analític	381

ÍNDEX D'ACRÒNIMS

AAE	Agència Ambiental Europea (European Environment Agency), Copenhaguen
ACNP	Asociación Católica Nacional de Propagandistas, Espanya
AECID	Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo
AHPPN	Apropiació Humana de la Producció Primària Neta (HANPP, Human Appropriation of Net Primary Production)
AIIB	Banc d'Inversió d'Infraestructura Asiàtic
ALARM	Avaluació de riscos a gran escala per a la biodiversitat amb mètodes comprovats (en anglès: Assessing Large scale Risk for Biodiversity with tested Methods)
APRA	Alianza Popular Revolucionaria Americana
ATCA	Llei sobre reclamació de danys fets per ciutadans dels Estats Units a l'estranger (en anglès: Alien Tort Claims Act)
BM	Banc Mundial (World Bank)
BRI	Belt and Road Initiative (Xina, pla d'inversió i comerç a l'estranger)
CEECEC	Compromís de la Societat Civil amb l'Economia Ecològica (en anglès: Civil Society Engagement with Ecological Economics), projecte europeu 2008-10
CENSAT	Amigos de la Tierra, Colòmbia
Agua Viva	
CEPA	Centre d'Ecologia i Projectes Alternatius, Catalunya
CGIAR	Grup Consultiu per a la Recerca Agrícola Internacional (en anglès: Consultative Group for International Agricultural Research)
CIADI	Centro Internacional de Arreglo de Diferencias relativas a Inversiones (Banco Mundial)
CNN	Cable News Network
CNT	Confederación Nacional del Trabajo
CONACAMI	Confederación Nacional de Comunidades de Perú Afectadas por la Minería
CONAIE	Confederación de Nacionalidades Indígenas de Ecuador
CRI	Cuadernos de Ruedo ibérico, París
CSIC	Consell Superior d'Investigacions Científiques
CUP	Candidatures d'Unitat Popular, Catalunya
DBCP	1,2-Dibromo-3-cloropropà (en anglès: 1,2-Dibromo-3-chloropropane), nematicida a plantacions de banana
DDT	Diclordifeniltricloroetà
DIAFANIS	Anàlisi Integrat d'Alternatives Socioeconòmiques al parc natural d'Aiguestortes i l'estany de Sant Maurici, projecte al ICTA-UAB

EABS	Associació Europea en Estudis en Bioeconomia (en anglès: European Association for Bioeconomic Studies)
EJAtlas	Atles de Justícia Ambiental (en anglès: Environmental Justice Atlas)
EJO	Organitzacions de Justícia Ambiental (en anglès: Environmental Justice Organizations)
EJOLT	Organitzacions de Justícia Ambiental, Passius Ambientals i Comerç Internacional (en anglès: Environmental Justice Organizations, Liabilities and Trade), projecte europeu 2011-15
ENCE	Energía y Celulosa S.A
ENDESA	Companyia d'electricitat espanyola
ENRON	Companyia d'energia als Estats Units, que va fer fallida fraudulenta
ENVJUSTICE	Projecte europeu, ERC Advanced Grant, 2016-21
EPW	Economic and Political Weekly (Índia)
ERC	Consell Europeu de Recerca (en anglès: European Research Council)
ESEE	European Society for Ecological Economics, la branca europea de la ISEE
ETA	Euskadi Ta Askatasuna
FACE	Forest Absorption of Carbon Dioxide Emissions, fundació de companyies elèctriques holandeses FLACSO Facultat Latinoamericana de Ciencias Sociales
FMI	Fons Monetari Internacional (en anglès: International Monetary Fund o IMF)
FSM	Fòrum Social Mundial
GAL	Grups de terrorisme d'Estat a Espanya, anys 1980
GRAIN	Acció Internacional de Recursos Genètics (en anglès: Genetic Resources Action International), ONG a Barcelona, un <i>think-tank</i> de la Via Campesina
IBES	Índex de benestar econòmic sostenible (en anglès: Index of Sustainable Economic Welfare o ISEW)
ICREA	Institució Catalana de Recerca i Estudis Avançats
ICRISAT	Institut Internacional de Recerca en Cultius per als Tròpics Semiàrids (en anglès: International Crops Research Institute for the Semi-Arid Tropics), Hyderabad
ICT	Institut Català de Tecnologies
ICTA	Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals, UAB
IEETM	Instituto de Estudios Ecologistas del Tercer Mundo, Equador
IEP	Instituto de Estudios Peruanos, Lima
IFIAS	International Federation of Institutes of Advanced Studies
INPEG	Iniciativa contra la Globalització Econòmica (en anglès: Initiative Against Economic Globalisation)
INSEE	Indian Society for Ecological Economics
IPG	Índex de Progrés Genuí (en anglès: Genuine Progress Indicator o GPI)
ISEE	Societat Internacional d'Economia Ecològica (en anglès: International Society for Ecological Economics)
ITT	Ishpingo-Tiputini-Tambococha, camps de petroli al Parc Nacional Yasuní a Ecuador

MEFA	Anàlisi de Fluxos Materials i Energètics (en anglès: Material and Energy Flow Analysis)
MIT	Institut Tecnològic de Massachusetts
MST	Moviment dels Treballadors Rurals sense Terra, Brasil
LMD	Le Monde Diplomatique, revista, París
OCDE	Organització de cooperació i desenvolupament econòmic, París.
OMC	Organització Mundial de Comerç (en anglès, World Trade Organization, WTO)
OCP	Oleoducto de Crudos Pesados Ecuador S.A
OIT	Organització Internacional del Treball (en anglès: International Labour Organization, ILO)
OMS	Organització Mundial de la Salut (en anglès: World Health Organization, WHO)
ONG	Organització No Governamental (en anglès: Non-governmental organization, NGO)
OPEP	Organització de Països Exportadors de Petroli (en anglès: Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC)
OTAN	Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (en anglès: North Atlantic Treaty Organization, NATO)
PCE	Partido Comunista de España
PCBs	Bifenils policlorats
PDVSA	Petróleos de Venezuela S.A
Petrobras	Petróleo Brasileiro S.A
PIB	Producte Interior Brut (en anglès: Gross Domestic Product, GDP)
PNUMA	Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (en anglès: United Nations Environment Programme, UNEP)
POUM	Partit Obrer d'Unificació Marxista
PP	Partido Popular
PSC	Partit dels Socialistes de Catalunya
PSOE	Partido Socialista Obrero Español
PSAN	Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans
PSUC	Partit Socialista Unificat de Catalunya
PT Brasil	Partit dels Treballadors de Brasil (en portuguès: Partido dos Trabalhadores)
PUCP	Pontificia Universidad Católica de Perú, Lima
RAFI (ETC)	en anglès: Rural Advancement Foundation International, que després va donar lloc al grup ETC, fundat per Pat Mooney
REDIBEC	Xarxa Iberoamericana d'Economia Ecològica
Repsol-YPF	Repsol Yacimientos Petrolíferos Fiscales
RESPONDER	en anglès: Research and Policy making for managing the contradictions of sustainable consumption and economic growth. Projecte europeu
RCADE	Campanya sobre el Deute Extern
Shell	Royal Dutch Shell plc
SPD	Partit Socialdemòcrata d'Alemanya (en alemany: Sozialdemokratische Partei Deutschlands)
TEPCO	Tokyo Electric Power Company

TEXACO	Texas Petroleum Company
THEMES	Programa de summer schools de la ESEE dirigit per Arild Vatn, anys 2000
TRE	Taxa de retorn energètic (en anglès: Energy Return on Investment, EROI)
UAB	Universitat Autònoma de Barcelona
UB	Universitat de Barcelona
UIMP	Universidad Internacional Menéndez Pelayo, Espanya
UMD	Unión Militar Democrática, Espanya
UNESCO	Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura
UNICAMP	Universidade Estadual de Campinas, São Paulo, Brasil
WISE	World Information Service on Energy, grup internacional antinuclear
WWF	Fons Mundial per la Natura (en anglès: World Wildlife Fund)

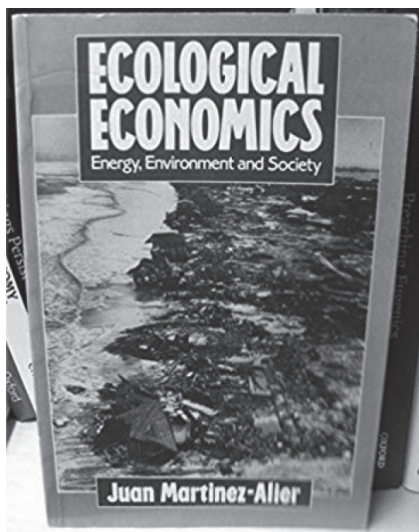
PREFACI

Aquest és un llibre de records personals i de records professionals, lligats els uns amb els altres perquè la meva feina ha estat la meva passió principal, seguint una línia continuada com ara veig retrospectivament. Una línia engegada des que tenia poc més de trenta anys, de suport (especialment a Europa, a Amèrica Llatina, a l'Índia) a dos nous camps de recerca, l'economia ecològica i l'ecologia política. Això inclou la fundació de la Societat Internacional d'Economia Ecològica i els seus congressos internacionals des del 1990 al 2018. Per això, el subtítol del llibre: el meu lloc al món universitari i també al món de l'activisme ha estat en la divulgació de l'economia ecològica i l'estudi i la participació en conflictes socioambientals. És el tema principal del llibre: el creixement del moviment global per la justícia ambiental.

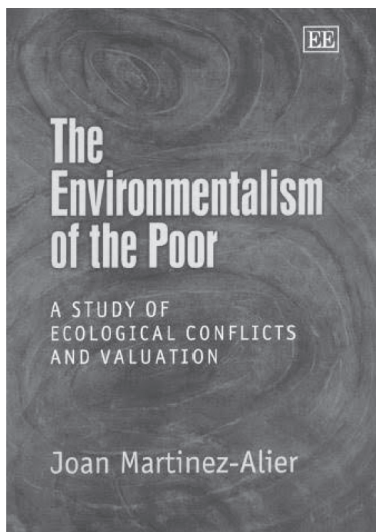
Un producte col·lectiu ha estat la revista *Ecologia Política*, que vaig fundar el 1990 i la meva col·laboració amb la revista *Ecological Economics* i altres revistes internacionals. Els títols dels meus llibres principals ho diuen clarament: *Ecological Economics: Energy, Environment and Society* (1987) i *The Environmentalism of the Poor: a Study of Ecological Conflicts and Valuation* (2002). I també el nou llibre que ara preparo (després d'aquestes memòries) basat en l'Atles de Justícia Ambiental i inspirat per la consigna internacional «Terra i Llibertat».

No hi ha justícia ambiental al món. Els rics fan el que volen. Per exemple, posen a l'atmosfera quantitats excessives de gasos amb efecte hivernacle. L'economia industrial no és circular, per contra, és entròpica: l'energia del carbó, del petroli i del gas es fa servir un cop i prou, no es pot reciclar. Els materials es reciclen en proporcions molt petites i per tant cal anar a les fronteres de l'extracció contínuament per agafar noves quantitats d'energia i materials. Allà sovint hi ha gent, potser són indígenes, que pateixen més i més els abusos del capitalisme industrial. Aquests conflictes els mostrem a l'Atles de Justícia Ambiental, que potser caldria anomenar «Atles d'injustícies i conflictes ambientals».

Aquest preàmbul explica el subtítol. El títol, però, vol indicar les fites de la meua pròpia vida i les meves arrels a Catalunya, les vegades en què m'he adonat que aquest és el meu país. Ha estat en els anys de l'oposició al franquisme i el meu paper a l'editorial Ruedo Ibérico de París, en el meu interès per la política catalana i espanyola —més fort ara que mai gràcies al referèndum del primer d'octubre del 2017—, la memòria de la infància durant la postguerra, els meus estudis d'economia a la Universitat de Barcelona (1956-61) i, més tard, d'economia agrària a Oxford i a Stanford. El treball de camp a Andalusia als vint-i-cinc anys, les estades per fer estudis agraris a Cuba i Perú del 1967 al 1972, la tornada a Barcelona el 1974 als trenta-cinc anys desconcertat i ple de ràbia per l'anunciada autoamnistia franquista. La ràbia del 1974-75, que no tenia nom i que ara sabem que és la ràbia per la manca de justícia transicional en el pas del franquisme a la democràcia i que va deixar les voreres dels camins de moltes regions d'Espanya plenes de cadàvers.

Llibre publicat l'any 1987
(Blackwell, Oxford).

Llibre publicat l'any 2002
(Edward Elgar, Cheltenham, UK).

Des del 1975 les meves memòries són de les moltes classes i la recerca a la UAB i a altres països, la introducció de l'economia ecològica, la fundació de l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (ICTA) a la UAB, els molts alumnes de doctorat, els *postdocs* i els projectes europeus en economia ecològica i ecologia política d'ençà el 1997, les col·laboracions amb Acció Ecològica

d'Equador des del 1995, les campanyes internacionals fetes des de Barcelona amb el grup Research & Degrowth pel decreixement econòmic ambientalment sostenible i per la justícia ambiental, que són dos temes que van junts.

El llibre combina capítols escrits expressament per a aquestes memòries amb d'altres que són entrevistes escollides per assenyalar moments de la meua vida o són textos inèdits d'economia ecològica i ecologia política que, d'aquesta manera, surten a la llum. He afegit al final una entrevista publicada al setmanari *Jornada* l'octubre del 2018.

La llista d'agraïments hauria de ser llarga i no cal posar-la perquè duplicaria molts dels noms que surten al llibre. M'estimo més fer constar aquí únicament els noms de Gil Mercader, que m'ha ajudat a endreçar els meus llibres i papers i, per tant, també a posar els meus records en ordre, i de Mònica Bertran, que ha tingut cura de la revisió del llibre.

El títol del llibre, «Demà serà un altre dia», és un vers de Chico Buarque d'una cançó de 1972 on se'n riu dels militars. «Apesar de você amanhã há de ser outro dia». I la coberta ens recorda els versos de Rabindranath Tagore: «He viatjat molts dies, llargues distàncies. He gastat molts diners voltant pel món. Vaig anar a veure les muntanyes, vaig anar a veure els oceans. No vaig saber veure, però, una petita gota de rosada tremolant en una fulla d'arròs a només dues passes de casa meua...».